

УДК 349.3

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2026-13-1**Гелецька Ірина Олександрівна,**

кандидат юридичних наук, доцент,
викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка;
адвокат
ORCID ID: 0000-0002-8773-1361

Сампара Надія Миронівна,

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри цивільного права та процесу
Західноукраїнського національного університету;
адвокат
ORCID ID: 0000-0003-4958-5831

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ ТА ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

У статті здійснено науково-практичний аналіз особливостей спеціального правового статусу сімей загиблих (померлих) та зниклих безвісти військовослужбовців як самостійних суб'єктів соціально-правового захисту. На основі системного аналізу законодавства доведено, що правовий статус сімей військовослужбовців жорстко детермінується базовим юридичним фактом (загибеллю або зникненням безвісти), що зумовлює цільову відмінність статусів. Для сімей загиблих коло суб'єктів законодавчо звужене з огляду на компенсаторну функцію держави (виплату одноразової грошової допомоги), тоді як для сімей зниклих безвісти перелік максимально розширений задля ефективного представництва, реалізації розшукової та захисної функцій.

Значну увагу приділено ідентифікації реальних перешкод у доступі до гарантованого забезпечення. Виявлено, що ключовою перешкодою залишається надмірна формалізація процедури підтвердження родинних зв'язків. Негнучкий підхід адміністративних органів (ТЦК та СП, фінансових служб) до оцінки доказової бази – відхилення документів радянського зразка чи неврахування технічних розбіжностей у прізвищах – безпідставно перекладає тягар доказування на родини. Це змушує громадян масово звертатися до суду для встановлення фактів, що мають юридичне значення, перевантажуючи судову систему.

Окремо проаналізовано дискримінаційну прогалину в законодавстві (зокрема, у Порядку № 884) щодо захисту майнових прав фактичного подружжя. Висвітлено нормативний парадокс, який полягає в тому, що у разі загибелі захисника такі особи можуть претендувати на фінансову допомогу після судового підтвердження спільного проживання, тоді як у випадку зникнення військовослужбовця безвісти вони юридично повністю позбавлені доступу до його грошового забезпечення. Обґрунтовано, що цей дисбаланс залишає фактичну сім'ю без захисту, провокує майнові конфлікти між родичами та створює передумови для зловживання правом. Наголошено на необхідності усунення штучних бюрократичних перепон на етапі підтвердження статусу члена сім'ї та запровадженні дієвої взаємодії державних реєстрів.

Ключові слова: правовий статус, соціально-правовий захист, сім'ї військовослужбовців, зниклі безвісти за особливих обставин, сім'ї загиблих захисників, фактичне подружжя, грошове забезпечення, встановлення юридичного факту.

Geletska I. O., Sampara N. M. Specific features of the legal status of families of fallen and missing-in-action military personnel as subjects of social and legal protection

This article provides a scientific and practical analysis of the specific features of the special legal status of the families of fallen (deceased) and missing-in-action military personnel as independent subjects of social and legal protection. Based on a systematic analysis of the legislation, it is demonstrated that the legal status of military personnel's families is strictly determined by the underlying legal fact (death or disappearance), which results in a fundamental

difference in their statuses. For the families of the deceased, the scope of beneficiaries is legally narrowed due to the state's compensatory function (payment of a one-time monetary benefit), whereas for the families of those missing in action, the list is expanded to the maximum extent possible to ensure effective representation and the fulfillment of investigative and protective functions.

Significant attention has been paid to identifying real barriers to accessing guaranteed benefits. It has been found that the key obstacle remains the excessive formalization of the procedure for confirming family ties.

The inflexible approach of administrative bodies (the TCC and SP, financial services) to evaluating the evidence—such as rejecting Soviet-style documents or failing to account for technical discrepancies in surnames—unjustifiably shifts the burden of proof onto families. This forces citizens to turn to the courts in masse to establish facts of legal significance, overburdening the judicial system.

A discriminatory gap in the legislation (specifically in Order No. 884) regarding the protection of property rights of de facto spouses is analyzed separately. The paper highlights a regulatory paradox: in the event of a servicemember's death, such individuals may claim financial assistance after a court confirms their cohabitation, whereas in the case of a servicemember's disappearance without a trace, they are legally completely deprived of access to his or her financial support. It is argued that this imbalance leaves the de facto family unprotected, provokes property disputes among relatives, and creates conditions for abuse of rights. The need to eliminate artificial bureaucratic obstacles during the process of confirming family member status and to establish effective coordination among government registries was emphasized.

Key words: *legal status, social and legal protection, families of military personnel, missing in action under special circumstances, families of fallen defenders, de facto spouses, financial support, establishment of a legal fact.*

Актуальність проблеми. В умовах тривалої повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України виконання державою свого конституційного обов'язку щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей набуває екстраординарного значення. Збільшення кількості втрат та осіб, які зникли безвісти за особливих обставин, зумовлює гостру необхідність формування дієвого та безбар'єрного механізму підтримки їхніх родин. На практиці реалізація гарантованих державою фінансових, соціальних, а також житлових прав безпосередньо залежить від чіткої індивідуалізації правового статусу членів сім'ї. Проте чинне законодавство нині характеризується нормативною розпорошеністю, колізійністю (в тому числі у питаннях захисту майнових прав фактичного подружжя) та надмірним бюрократичним формалізмом на етапі доказування родинних зв'язків. Це своєю чергою призводить до порушення прав найвразливіших категорій громадян та перевантаження судової системи справами про встановлення фактів, що мають юридичне значення. З огляду на це комплексне дослідження особливостей правового статусу сімей загиблих та сімей зниклих безвісти є надзвичайно актуальним як для розвитку юридичної науки, так і для вдосконалення правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній юридичній науці загальнотеоретичні питання правового статусу особи є достатньо розробленими. Водночас вузькоспеціалізована проблематика з питань особливостей спеціального правового статусу сімей загиблих та сімей зниклих безвісти військовослужбовців в умовах воєнного стану фактично залишається поза увагою комплексних наукових досліджень. Окремі прикладні аспекти, зокрема щодо проблем підтвердження родинних зв'язків для отримання грошового забезпечення сім'ями зниклих безвісти, фрагментарно висвітлювалися у сучасній науково-практичній літературі. Проте концептуальне порівняння цих двох статусів, а також аналіз нормативних колізій щодо захисту майнових прав фактичного подружжя на доктринальному рівні досі не були предметом окремого вивчення. З огляду на об'єктивну недостатність фахових публікацій за вказаною тематикою це дослідження ґрунтується безпосередньо на критичному аналізі норм чинного законодавства України, підзаконних нормативно-правових актів та актуальної правозастосовної (судової) практики, яка нині лише перебуває на етапі свого формування.

Метою цієї статті є комплексний аналіз особливостей спеціального правового статусу сімей загиблих (померлих) та сімей зниклих безвісти військовослужбовців як самостійних суб'єктів соціально-правового захисту, виявлення нормативних колізій та практичних проблем у механізмах реалізації їхніх прав (зокрема, щодо фактичного подружжя), а також напрацювання пропозицій щодо дебіюрократизації доступу до державних гарантій.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальною категорією, яка формалізує та відображає межі індивідуальної свободи в межах конкретної держави, виступає правовий статус особи. Базово він тлумачиться як сукупність прав і обов'язків, що отримали своє легальне закріплення на рівні Конституції та чинного законодавства. Звертаючись до теоретичних засад цієї концепції, А.М. Шульга підкреслює, що «права та обов'язки – основний вихідний елемент права», відповідно

«правовий статус людини і громадянина може бути охарактеризований як система прав та обов'язків, законодавчо закріплена державою в конституціях та інших нормативно-правових актах. Права та обов'язки – основа правового статусу особистості, але, з огляду на положення сучасної наукової літератури, до центральної частини його структури належать також і свободи, законні інтереси та фундаментальні права людини» [1, с. 19].

Поглиблюючи доктринальне розуміння цієї категорії, І.І. Литвин наголошує на її вираженому соціально-правовому призначенні. Дослідник зазначає, що «визначення місця та особливостей діяльності будь-якого із суб'єктів правовідносин можливе лише за умови аналізу їхнього правового статусу, який відображає основні сторони відносин особи з державою та суспільством. Складні зв'язки між державою та індивідами, а також між індивідами у державно-організованому суспільстві фіксуються державою у правовій формі – у формі прав, свобод та обов'язків. У своїй єдності саме вони становлять правовий статус індивіда, який, своєю чергою, «відображає особливості соціальної структури суспільства, рівень розвитку демократичних інститутів та стан законності» [2, с. 18].

Хоча фундаментальний (конституційний) статус є універсальним і рівним для всіх громадян, але у разі настання специфічних юридичних фактів, зокрема, підтвердженої загибелі або зникнення безвісти військовослужбовця останнє трансформує правове становище його родичів. У такому разі особа наділяється спеціальним правовим статусом, що передбачає розширений комплекс соціальних пільг та гарантій. Сутність спеціального статусу полягає у певній диференціації правосуб'єктності, тому що обсяг юридичних можливостей та обов'язків конкретної особи індивідуалізується і починає суттєво відрізнятися від загального стандарту внаслідок змін у її сімейному, соціальному, майновому чи іншому становищі.

Отже, ефективність реалізації державної політики щодо соціальної підтримки родин захисників України критично залежить від безпомилковості у індивідуалізації їхнього правового статусу. Як засвідчує системний аналіз чинного законодавства, правове становище сімей військовослужбовців позбавлене нормативної однорідності. Воно чітко розмежовується залежно від первинного юридичного факту, який породжує відповідні правовідносини – офіційно встановленої загибелі (смерті) або ж зникнення особи безвісти за особливих обставин. Кожна із зазначених категорій характеризується унікальною специфікою набуття статусу, відмінним обсягом гарантованого забезпечення та власними механізмами його практичної реалізації.

Визнання сімей загиблих та зниклих безвісти повноправними суб'єктами соціально-правового захисту вимагає від держави взяття на себе позитивного обов'язку щодо компенсації втрати годувальника, а також створення гідних умов для життя його родинам. Такий захист має особливо виражений комплексний характер та реалізується у поєднанні трьох основних векторів, таких як: матеріально-фінансовий (шляхом виплати одноразової грошової допомоги, збереження грошового забезпечення, призначення пенсії у разі втрати годувальника), соціально-побутовий (першочергове забезпечення житлом, надання пільг на оплату житлово-комунальних послуг) та психологічно-реабілітаційний (забезпечення доступу до фахових психологічних та соціальних послуг). Водночас фактичний доступ до цього гарантованого пакета підтримки є виключно похідним від формалізованого правового статусу родини.

Базовим нормативно-правовим актом, що визначає правовий статус сімей загиблих, слугує Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (Закон № 3551-ХІІ). За змістом статті 10¹ цього Закону до сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України належать, зокрема, сім'ї військовослужбовців, які загинули під час захисту Батьківщини або виконання інших обов'язків військової служби [3]. Здійснюючи детальний аналіз суб'єктного складу цієї категорії, необхідно зазначити, що вказана норма містить розгорнутий перелік осіб, загибель (смерть) яких дає їхнім найближчим родичам можливість набути певного статусу. З метою охоплення всіх можливих форм участі громадян у захисті суверенітету держави у період з 2014 року і до сьогодні законодавець застосував максимально гнучку та широку юридичну конструкцію. Так, системний аналіз статті 10¹ (з урахуванням законодавчих новел 2023–2025 років) дозволяє об'єднати загиблих (померлих) Захисників і Захисниць, сім'ї яких наділяються державними соціальними гарантіями. Передусім ідеться про представників інституційного сектору безпеки і оборони. Цей сегмент охоплює особовий склад усіх офіційно легалізованих мілітарних та правоохоронних структур держави, зокрема Збройних сил України, органів системи Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, прикордонної служби та підрозділів цивільного захисту. Юридичною підставою для забезпечення їхніх сімей

є втрата життя захисником безпосередньо на полі бою або смерть внаслідок набутих під час служби чинників (травм, хвороб, контузій) у процесі проведення АТО, ООС чи відбиття повномасштабного вторгнення.

Окрему категорію становлять бійці добровольчого руху та територіальної оборони, які стали на захист суверенітету у складі перших неформалізованих батальйонів або формувань. Ключовою соціальною гарантією у цьому контексті є те, що право на статус родини зберігається безвідносно до факту подальшого юридичного поглинання цих підрозділів регулярними силами. Визначальним критерієм для надання гарантії виступає лише доведеність факту виконання ними бойових завдань у координації з офіційними військовими структурами.

Поряд із комбатантами держава поширює комплексний захист на родини цивільного складу сектору забезпечення та волонтерів, життя яких обірвалося через їхню діяльність у зоні збройного конфлікту. Суб'єктами відповідних правовідносин тут виступають сім'ї працівників підприємств, мобілізованих для вирішення оборонних чи логістичних завдань, а також родини осіб, які здійснювали безпосередню волонтерську місію на лінії зіткнення і загинули внаслідок цього. Крім того, законодавець передбачив узагальнюючу правову категорію для інших суб'єктів збройного спротиву. Дія цієї норми поширюється на родини тих громадян, чия смерть або фатальне каліцтво стали прямим наслідком їхньої безпосередньої фізичної участі у захисті держави від російської агресії, навіть якщо їхній початковий статус не підпадав під жорсткі критерії попередніх груп.

Щодо суб'єктного складу нормативний припис статті 10¹ вказаного Закону конструює жорстко обмежений (закритий) перелік осіб, наділених правомочністю на оформлення статусу члена родини полеглого Захисника. Першочергово до цієї групи належать батьки та офіційний подружжя (чоловік або дружина), причому для вдівця чи вдови обов'язковою юридичною умовою збереження доступу до державних гарантій є неукладення наступного шлюбу. Значно складнішим і диференційованим є правовий механізм ідентифікації дітей як суб'єктів соціального захисту. Законодавець деталізує, що легітимне право на статус мають діти, які не перебувають у шлюбі, діти-сироти, а також особи, чия інвалідність настала до досягнення ними повноліття (щодо останньої групи обмеження стосовно створення власної сім'ї не застосовується). Завершує цей вичерпний нормативний перелік категорія утриманців загиблого воїна, для яких беззаперечним юридичним підтвердженням їхнього статусу є факт призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника [3].

Аналіз правозастосування переконливо доводить, що найбільш вразливим та обтяжливим етапом у механізмі набуття соціального захисту залишається процедура доказування. На протигагу кадровим військовослужбовцям, чий шлях документального підтвердження є чітко алгоритмізованим, для сімей полеглих представників добровольчого руху розроблено специфічні доказові конструкції. Зокрема, легітимація статусу родин бійців, чия загибель сталася у лавах неформалізованих підрозділів у період проведення АТО, вимагає надання комплексної документальної бази, зокрема, офіційного клопотання очільника підрозділу, письмових показів щонайменше двох бойових побратимів (наділених верифікованим статусом учасника бойових дій чи особи з інвалідністю внаслідок війни), а також фахового висновку судово-медичної експертизи. Натомість для осіб із числа родин цивільних громадян або добровольців, які віддали життя під час відбиття повномасштабної агресії РФ, діючи у координації з легальними силами оборони, запроваджено інший підхід. Фундаментальним правовстановлюючим актом у таких випадках виступає офіційна довідка від командира тієї військової частини чи органу, з якими безпосередньо взаємодіяв загиблий.

Особливого наукового інтересу набуває процедура легітимації відповідного статусу. Визначальним фактором у процесі де бюрократизації механізмів соціальної підтримки виступили законодавчі ініціативи 2023–2024 років, завдяки яким відбулася докорінна модернізація алгоритму звернення сімей полеглих Захисників. Насамперед нормативно закріплено цифровізацію процесу, за якою родини отримали право ініціювати процедуру дистанційно, шляхом подання електронної заяви та цифрових копій підтверджуючих актів через Єдиний державний вебпортал електронних послуг. Не менш знаковою новелою стала імперативна імплементація принципу міжвідомчої електронної взаємодії. Відтепер у разі об'єктивної відсутності у заявника певних відомостей чи довідок суб'єктам владних повноважень суворо заборонено перекладати тягар їх збору на родину. Закон зобов'язує адміністративний орган діяти проактивно і самостійно надсилати запити до відповідних інстанцій для витребування відсутньої інформації, на що відводиться граничний п'ятиденний строк. З метою мінімізації службових зволікань законодавець зафіксував жорсткий часовий ліміт для винесення

остаточного владного рішення – процедура має бути завершена не пізніше ніж через десять календарних днів після збору необхідного пакета документів.

Натомість концептуально відмінною правовою природою характеризується статус родин військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин. Під впливом реалій тривалої збройної агресії цей правовий інститут зазнав докорінної трансформації і набув надважливої суспільної ваги та об'єктивно вийшов за вузькі межі традиційного цивільно-правового регулювання. Відповідно до нормативних приписів статті 4 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» (Закон № 2505-VIII) відправною точкою (юридичним фактом) виникнення такого статусу визнається не сам момент фізичного зникнення людини, а формалізований акт державного визнання – офіційне внесення відомостей про неї до спеціалізованого Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [4].

За змістом абзацу 1 частини першої статті 1 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» «близькими родичами та членами сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин, є чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі» [4].

Порівнюючи ці норми, можна побачити суттєву різницю у тому, як законодавець визначає коло членів сімей загиблих та зниклих безвісти. Ця різниця зумовлена різною метою та правовою природою цих статусів. Насамперед відрізняється обсяг кола родичів. Якщо перелік членів сім'ї загиблого (ст. 10¹ Закону № 3551-XII) є вузьким, вичерпним і стосується лише найближчих родичів (батьки, офіційне подружжя, діти) або утриманців, то коло сім'ї зниклого безвісти (ст. 1 Закону № 2505-VIII) є надзвичайно широким. Воно охоплює не лише кілька поколінь родичів по прямій та бічній ліній (від прадідів до правнуків, братів і сестер), а й осіб, які взагалі не мають кровного споріднення (наприклад, вітчима чи мачуху).

Друга важлива відмінність стосується прав фактичного (незареєстрованого) подружжя. Щоб отримати статус члена сім'ї загиблого, цивільній дружині чи чоловіку доводиться проходити складну судову процедуру, доводячи факт спільного проживання або перебування на утриманні. Водночас закон щодо зниклих безвісти прямо включає до складу сім'ї осіб, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Це значно спрощує для цивільного подружжя доступ до інформації та дозволяє безперешкодно представляти інтереси зниклого.

Зрештою, така різниця в підходах має логічне пояснення, адже кожен статус виконує свою функцію. Звуження кола сім'ї у випадку загибелі військовослужбовця пов'язане з компенсаторною функцією держави. Оскільки йдеться про виплату значної одноразової грошової допомоги та призначення довічних пенсій, держава змушена чітко обмежувати коло тих, хто може їх отримати. Натомість широке коло сім'ї зниклого безвісти має пошукову та захисну мету. Надаючи право на статус якомога більшої кількості родичів, держава дозволяє їм на законних підставах ініціювати розшук, отримувати інформацію від слідчих органів, здавати ДНК-матеріали та представляти майнові інтереси зниклого захисника.

Досліджуючи процедуру отримання статусу члена сім'ї зниклого безвісти військовослужбовця, варто звернути увагу на серйозну правову колізію, яка загострилася під час повномасштабної війни. Досі діє застаріла Постанова Кабінету Міністрів України «Про посвідчення членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли) чи пропали безвісти під час проходження військової служби» від 28 травня 1993 р. № 379 [5], яка регулює видачу посвідчень таким сім'ям. Вона вимагає від родичів обов'язкового надання рішення суду про визнання військового безвісно відсутнім (відповідно до ст. 43 ЦК України), а також наказ про виключення його зі списків особового складу частини.

Однак правозахисники наполегливо радять родинам уникати цього шляху. Згідно з частиною шостою статті 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», за зниклими воїнами зберігається виплата їхнього грошового забезпечення. Але щойно суд офіційно визнає особу безвісно відсутньою, одразу виключають її зі списків військової частини, і щомісячні виплати родині автоматично припиняються.

Виходом із цієї ситуації стало застосування норм спеціального Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», стаття 4 якого визначає, що для отримання

соціальних гарантій рішення суду взагалі не потрібне. Статус підтверджується інакше – через внесення даних до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Щоб реалізувати свої права, родині досить надати уповноваженим органам Витяг із цього Реєстру разом зі Сповіданням від ТЦК та СП. Такий механізм дозволяє оминати судові процеси та, що найважливіше, зберегти для сім'ї життєво необхідну фінансову підтримку на весь час пошуків захисника.

Разом із тим навіть наявність такого Витягу не гарантує безпроблемного отримання грошового забезпечення. Як показує практика, цей механізм часто блокується через формалізм адміністративних органів. Проблема полягає в тому, що ТЦК та СП і фінансові служби військових частин виявляють надмірну негнучкість саме на етапі перевірки документів, якими родичі намагаються довести свої родинні зв'язки для ідентифікації себе як отримувачів виплат. Зокрема, у фаховій літературі виокремлюють кілька типових практичних перепон. По-перше, це розбіжності у прізвищах (наприклад, матері та зниклого безвісти військовослужбовця через неодноразове укладання нею шлюбів), що вимагає від заявників подання повного «ланцюжка» витягів з реєстрів ДРАЦС, за відсутності яких ТЦК та СП формально відмовляють у прийомі документів. По-друге, це проблема документів, виданих за часів СРСР або на окупованих територіях. Вимога нотаріально засвідченого перекладу радянських документів створює для родин зниклих безвісти додаткове часове та фінансове навантаження [6, с. 89–90].

За таких умов подолання бюрократичного формалізму лягає на плечі судової системи. Показовим у цьому контексті є рішення Козівського районного суду Тернопільської області від 17 жовтня 2025 року у справі № 951/562/25. У цій справі технічні розбіжності в написанні по батькові та неможливість їх виправлення через органи ДРАЦС фактично заблокували доступ матері зниклого безвісти до оформлення грошового забезпечення у позасудовому порядку. Задовольняючи заяву, суд констатував, що право на державні гарантії не може бути нівельоване через помилки в документах радянського зразка, підтвердивши, що судове встановлення юридичного факту залишається ефективним інструментом реального захисту прав родин зниклих безвісти [7].

Розглядаючи вразливість незареєстрованих (фактичних) шлюбів у сфері соціального захисту, варто звернути увагу на парадокс щодо сімей зниклих безвісти. Закон містить суттєву прогалину, яка ставить їх у нерівні умови порівняно із сім'ями загиблих.

Згідно з частиною шостою статті 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та «Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або зниклих безвісти» від 30 листопада 2016 року № 884 (далі – Порядок № 884) [8], отримувати щомісячне грошове забезпечення зниклого воїна може лише його офіційна дружина або інші чітко визначені родичі. Оскільки Сімейний кодекс України не прирівнює спільне проживання без реєстрації до офіційного шлюбу, військові частини цілком законно відмовляють цивільним дружинам у таких виплатах. Навіть якщо жінка має рішення суду, яке підтверджує факт спільного проживання, для цілей Порядку № 884 вона все одно не набуває статусу законної дружини.

Однак ситуація кардинально змінюється, якщо офіційно підтверджується загибель захисника. У такому разі законодавство (зокрема, ст. 16¹ Закону № 3551-ХІІ) прямо надає фактичному подружжю право на отримання одноразової грошової допомоги, якщо факт спільного проживання доведено у судовому порядку.

Через це цивільна дружина зниклого безвісти опиняється у вкрай незахищеному становищі. Поки триває розшук, вона не має права на поточне фінансове утримання, але зберігає інтерес щодо майбутньої одноразової грошової допомоги на випадок найгіршого розвитку подій. Тому невідкладне звернення до суду для встановлення факту проживання однією сім'єю залишається для неї необхідним кроком. Хоча це не допоможе отримати щомісячне забезпечення зараз, такий судовий процес стане гарантією на майбутнє, тому що допоможе зафіксувати статус, зберегти докази (документи, покази свідків), які з часом можуть втратитися, та захистити свої права перед іншими родичами.

З іншого боку, така ситуація породжує проблему зловживання правами та прихованих майнових конфліктів. Досить часто заявники звертаються до суду, офіційно заявляючи лише немайнову мету – наприклад, отримати статус для представництва інтересів зниклого та спілкування зі слідчими чи координаційними штабами (як, зокрема, у цивільній справі № 602/550/24 Лановецького районного суду Тернопільської області від 09 лютого 2026 р.) [9].

Проте насправді такі дії часто є стратегічним кроком. Отримуючи рішення суду нібито для «сприяння розшуку», цивільна дружина заздалегідь формує юридичну базу для того, щоб у разі

підтвердження загибелі військового претендувати на свою частку одноразової грошової допомоги.

Це неминуче призводить до гострого конфлікту інтересів із найближчими родичами (насамперед із батьками зниклого), які мають безумовне право на ці виплати. Через такий недосконалий механізм закону справи про встановлення факту, які мали б розглядатися за простою процедурою, перетворюються на приховані майнові спори. Матері та офіційні дружини змушені брати участь у цих судах як заінтересовані особи, щоб не допустити безпідставного розподілу майбутніх виплат. Усе це вимагає від суддів максимальної прискіпливості в оцінці доказів спільного проживання. Головне завдання – захистити реальні фактичні сім'ї, але водночас не дозволити легалізувати фіктивні стосунки заради матеріальної вигоди.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, варто наголосити, що правовий статус сімей військовослужбовців детермінується юридичним фактом загибелі або зникнення особи безвісти, що зумовлює цільову відмінність цих статусів. Для сімей загиблих коло суб'єктів законодавчо звужене з огляду на компенсаторну функцію держави, тоді як для сімей зниклих безвісти воно є максимально розширеним задля ефективної реалізації пошукової та захисної функцій.

Водночас ключовим бар'єром у доступі до соціального забезпечення залишається надмірна формалізація процедури підтвердження родинних зв'язків. Негнучкий підхід адміністративних органів до оцінки доказової бази (зокрема, відхилення документів радянського зразка чи технічних розбіжностей у прізвищах) перекладає тягар доказування на родини, змушуючи їх масово звертатися до суду для встановлення юридичних фактів.

Крім того, чинне законодавство містить суттєву дискримінаційну прогалину щодо захисту майнових прав фактичного подружжя. Якщо у разі загибелі захисника такі особи можуть претендувати на фінансову допомогу після судового підтвердження свого статусу, то у разі зникнення військовослужбовця безвісти вони юридично повністю позбавлені доступу до поточного грошового забезпечення. Цей нормативний дисбаланс не лише залишає фактичну сім'ю соціально незахищеною, але й провокує майнові конфлікти та потенційні зловживання правом з боку інших родичів.

Література

1. Шульга А.М. Правовий статус особистості, його види. *Право і безпека*. 2012. № 2 (44). С. 19–22. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4d4f6b70-3985-4768-9e97-b21d75047ed6/content>.
2. Литвин І.І. Сутність поняття правового статусу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Випуск 38. Том 1. С. 18–21. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/43006854-6e0d-481d-b2d2-1d707f480610/content>.
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>
4. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12 липня 2018 р. № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>
5. Про посвідчення членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли) чи пропали безвісти під час проходження військової служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 трав. 1993 р. № 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-93-%D0%BF>
6. Гелецька І.О. Проблеми підтвердження родинних зв'язків при оформленні грошового забезпечення сім'ям зниклих безвісти: практичний аспект. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики* : матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 24 грудня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 89–92. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-24>.
7. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 884. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-%D0%BF>
8. Рішення Козівського районного суду Тернопільської області від 17.10.2025 у справі № 951/562/25. *YouControl : інформаційно-аналітична платформа*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/131058698/>
9. Ухвала Лановецького районного суду Тернопільської області від 09 лютого 2026 р. у справі № 602/550/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134090555>

References

1. Shulha, A.M. (2012). *Pravovy status osobystosti, yoho vydy* [Legal status of the individual and its types]. *Pravo i bezpeka – Law and Safety*, 2 (44), 19–22. Retrieved from: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4d4f6b70-3985-4768-9e97-b21d75047ed6/content> [in Ukrainian].

2. Lytvyn, I.I. (2016). Sutnist poniattia pravovoho statusu [The essence of the concept of legal status]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 38, v. 1, 18–21. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/43006854-6e0d-481d-b2d2-1d707f480610/content> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu: Zakon Ukrainy vid 22 zhovt. 1993 r. № 3551-XII [On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection: Law of Ukraine No. 3551-XII of October 22, 1993]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). Pro pravovyi status osib, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn: Zakon Ukrainy vid 12 lyp. 2018 r. № 2505-VIII. [On the Legal Status of Persons Missing Under Special Circumstances: Law of Ukraine No. 2505-VIII of July 12, 2018]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19> [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine. (1993). *Pro posvidchennia chleniv simeï viiskovosluzhbovtiv, yaki zahynuly (pomerly) chy propaly bezvisty pid chas prokhodzhennia viiskovoi sluzhby*: Postanova No. 379 [On the certificates of family members of military personnel who were killed (died) or went missing while on military service: Resolution No. 379]. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-93-%D0%BF> [in Ukrainian].
6. Geletska, I.O. (2025). Problemy pidtverdzhennia rodynnykh zv'iazkiv pry oformlenni hroshovoho zabezpechennia sim'iam znyklykh bezvisty: praktychnyi aspekt [Problems of confirming family ties when processing monetary support for families of missing persons: a practical aspect]. In *Stanovlennia ta rozvytok pravovoi derzhavy: problemy teorii ta praktyky: materialy XVIII mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Formation and development of the legal state: problems of theory and practice: materials of the XVIII International scientific and practical conference* (pp. 89–92). Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-24> [in Ukrainian].
7. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016). *Pro zatverdzhennia Poriadku vyplaty hroshovoho zabezpechennia simiam viiskovosluzhbovtiv, zakhoplenykh u polon abo zaruchnykamy, a takozh internovanykh u neitralnykh derzhavakh abo bezvisno vidsutnikh*: Postanova No. 884 [On approval of the procedure for the payment of monetary support to the families of military personnel captured or taken hostage, as well as interned in neutral states or missing persons: Resolution No. 884]. Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-%D0%BF> [in Ukrainian].
8. Kozivskyi raionnyi sud Ternopilskoi oblasti. (2025, October 17). Rishennia u spravi No. 951/562/25 [Decision in case No. 951/562/25]. YouControl. Retrieved March 30, 2026, from: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/131058698/> [in Ukrainian].
9. Lanovetskyi raionnyi sud Ternopilskoi oblasti. (2026, February 9). Ukhvala u spravi No. 602/550/24 [Ruling in case No. 602/550/24]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved March 30, 2026, from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134090555> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.05.2026